

XALİD NİYAZOV

AMEA Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu

E-mail: xalid-555@mail.ru

İNFORMASIYA MÜHARİBƏSİ VƏ İNFORMASIYA TERRORU ŞƏRAİTİNDƏ MEDİANIN DAVRANIŞI

İnformasiya siyasətində xəbər amili müasir dövrdə ciddi təsirə malik olaraq global auditoriyaya nüfuz etmək imkanları yaradır. Xüsusilə də hərbi əməliyyatlar ərazisində qarşıduran tərəflər bir-birinin silahlı qüvvələrinin şəxsi heyətinin, həmçinin əhalinin mənavi-psixoloji ruhunu sarsıtmaq üçün müxtəlif vasitələrdən istifadəyə üstünlük verirlər. İnformasiya müharibələri – informasiya sistemlərinin kənar hücumlardan müdafiəsi və eyni zamanda qarşı tərəf üzərində psixoloji-siyasi üstünlüyü əldə etmək məqsədi ilə həyata keçirilən informasiya manipulyasiyalarıdır.

Açar sözlər: *informasiya siyasəti, media mütəşəkkilliyi, informasiya müharibəsi, "Aprel döyüşləri", milli identiklik, qloballaşma.*

"İnformasiya müharibəsi" termini 1976-cı ildə Amerikalı mütəxəssis Tomas Ron tərəfindən "Boeing" kompaniyası üçün hazırladığı "Silah sistemləri və informasiya müharibəsi" adlandırdığı hesabatda istifadə etmişdir. Tədqiqatçı T.Ron bildirir ki, informasiya müharibəsi hərbi strategiyanın tərkib hissəsinə çevrilməkdədir. İnformasiya müharibəsi anlayışı təbliğat, təbliğata qarşı mübarizə, dezinformasiya metodları, psixoloji müharibə kimi hadisələrlə əlaqələndirilmişdir. Cəmiyyət inkişaf etdikcə, yeni həyat tərzini yarandıqca, "intellektual iqtisadiyyat" genişləndikcə, İKT inkişaf etdikcə, informasiya cəmiyyəti formalaşdıqca, informasiya müharibəsi sosial hadisə kimi əhəmiyyətli dərəcədə avtonomluq statusu almaqdadır [1, s. 14].

"İnformasiya həm silah, həm də məqsəddir". ABŞ Müdafiə Nazirliyinin informasiya müharibəsi haqqında sənədlərində öz əksinin tapmış bu fikir informasiyanın böyük ideoloji və siyasi-psixoloji təsir amili olduğunu təsdiq edir. Rusiya Xarici İşlər Nazirliyinin Diplomatiya Akademiyasının professoru, politoloq İqor Panarin hesab edir ki, informasiya müharibəsində KİV-in hadisələri təqdim etmək məharəti, kütləyə necə təsir etmək taktikası, manipulyasiyası xüsusi əhəmiyyət daşıyır [2, s. 113].

Rusiyalı alim İ.Panarin "Təbliğat və informasiya müharibəsi" adlı digər əsərində qeyd edir ki, informasiya müharibəsində media əsas təbliğat vasitəsi olmaqla, ictimai rəyin formalaşdırılmasında, rəqibi sarsıtmağa xidmət edən məlumatların yayılmasında (psixoloji təsir, dezinformasiya, idarəetmə və s.) xüsusi rol oynayır [3, s. 336].

İnformasiyanın dağıdıcılığı və məhvətmə təhlükəsi atom, neytron və s. kimi kütləvi qırğın silahları ilə müqayisə edilir. Bu vəziyyətdə dövlətlə bərabər, KİV və vətəndaş cəmiyyətləri də ayıq-sayıq olmalı, məlumatların hansı fəsad törədə biləcəyini nəzərə almalıdır. Siyasi elmlər doktoru V.Rəhimzadə bildirir ki, informasiya müharibəsinin dərinləşdiyi şəraitdə mətbuat daha fəal olmalıdır: "İnformasiya müharibəsinin aparılması üçün ilk növbədə bu anlayışın düzgün dərk olunmasına və onunla işləmək bacarığına yiyələnməsinə nail olmaq lazımdır. Ən ümdə vəzifə ondan ibarətdir ki, özünün informa-

şıya təhlükəsizliyini lazım olan səviyyədə saxlaya, düşmənin isə informasiya səviyyəsi- ni aşağı sala bilərsən. Bu iki eyni məqsədə o zaman çatmaq olar ki, bunun üçün komp- leks şəkildə düşmənin informasiya bazasının məhv edilməsinə və özününkünün saxlan- masına xidmət etsin” [4].

Hərbi zərbələrlə müharibədə qarşı tərəfin ordusunu və infrastrukturunu dağıdıl- masına, fiziki üstünlüyə çatmaq olur. İnformasiya müharibəsində isə İKT texnologiya- larının köməyli düşmənin siyasi-iqtisadi, sosial-humanitar sektorlarına zərbə vurmaq, iqtisadi və psixoloji baxımdan zəifləməsinə nail olmaq mümkündür. İnformasiya müha- ribəsində əks tərəfin hərbi arsenalını deyil, ümumilikdə mülki sektorunu, bütün vətəndaş- ları psixoloji cəhətdən məğlub etmək, insanların milli iradəsini sındırmaq mümkündür.

Rusiyanın tanınmış filosofu Mariya Nesterova qeyd edir ki, informasiya mühari- bəsində üç əsas məqsəd var: ölkənin informasiya resurslarının müdafiəsi və təmin edil- məsinə nəzarət; informasiya məkanının düşmən hərəkətlərindən qorumaq; düşmənin dövlət və qeyri-dövlət sahələrini, ictimai rəyi psixoloji təsir yolu ilə motivasiya etmək. İnformasiya müharibəsinin əsas aləti isə virtual təsir və manipulyasiyadır. Bəzə vaxtda yaxşı və yaxud pis informasiya anlayışı yoxdur, əsas odur ki, insanların beyninə psixolo- ji təsir edə bilənsən [5].

Tədqiqatçı E.Axundov “Elektron İnformasiya Müharibəsi (EİM): problemlər və perspektivlər” adlı araşdırmasında göstərir ki, son 50 il ərzində EİM digər ənənəvi in- formasiya müharibəsi elementlərini kölgədə qoymuşdur. Kitab, qəzet, jurnal kimi kağız informasiya daşıyıcıları indi demək olar ki, informasiya müharibəsi elementləri kimi öz əhəmiyyətini itirmişdir. Yüz min tirajla çap olunan kağız məmulatların səmərəli təsir imkanları çox azdır. Bu informasiya vasitələri yalnız məhdud sahələrə yayılmaqla yanaşı, əsasən ölkədaxili üçün nəzərdə tutulmuşdur [6].

Mediyanın digər mübarizə metodlarından fərqli olaraq taktikası, təsiretmə və təlqin- etmə imkanları həm fərqli, həm də genişdir. Media informasiya müharibələrində daha geniş spektrdə nüfuzədiçilik rol oynayır. Xüsusilə də, sosial medianın geniş imkanları onun daha təsiredici funksiyasından xəbər verir. Müharibə dövründə KİV-in psixoloji təsir imkanları daha vacib faktora çevrilir. İstər ön cəbhə olsun, istərsə də arxa cəbhə, media öz informasiya manevləri, məharəti ilə psixoloji cəhətdən vəziyyəti təsir edir. İnformasiya üçün sərhəd yoxdur – situasiya və şəraitdən asılı olaraq informasiyadan müxtəlif məqsədlər üçün istifadə etmək mümkündür. Media özünün peşə etikasına, media işçisi öz etik davranış kodeksinə uyğun olaraq hadisələrə sadəcə hadisə kimi yanaş- maldır.

Media qurumları bəzən dövlətlərarası münasibətlərin gərginləşməsində, xalqlar və millətlər arasında ayrı-seçkiliyin, ədavətin, milli qarşıdurmaların yaranmasında qızışdır- dıqı rol oynayır. Rusiyanın tanınmış sosioloq alimi, informasiya təhlükəsizliyi üzrə tədqiqatçı Y.Nekrasova hesab edir ki, irimiqyışlı informasiya qarşıdurması cəmiyyətdə ictimai qruplar və dövlətlər arasında qüvvələr nisbətini dəyişmək məqsədi daşıyır. Belə şəraitdə “sülh” institutları (kütləvi kommunikasiya vasitələri) dünyada baş verən müna- qişə və müharibələrdə “informasiya” ötürücüsü kimi müxtəlif ideologiyaların əlində va- sitəyə çevriləlməlidir. Media informasiyadan destruktiv və dağıdıcıly, qarşıdurma, di- ni və irqi ayrı-seçkilik, ksenofobiya kimi məqsədlər üçün istifadə etməməlidir [7, s. 57-66].

KİV üçün arzuolunmaz hallardan biri də destruktiv meyillərin təbliğatına geniş yer ayırması və bununla da öz maram və məqsədlərindən uzaqlaşmasıdır. Kütləvi informa- siya və kommunikasiya vasitələrinin fəaliyyətində zorakılıq, qəddarlıq və insanların əh- val-ruhiyyəsinin pisləşməsinə səbəb olan halların artması medianın bəzi hallarda informa- siya savaşını qızışdıran tərəf olmasından xəbər verir. Xüsusilə də sosial şəbəkələr

aktiv iştirakçıları olan gənclər internetdəki bu mühitin təsirinə düşür, təbliğ olunan da- gıdıcıly ideyaların gerçək iştirakçısına çevrilirlər.

Rusiyalı psixoloq-alim S.P.Rastorqev qeyd edir ki, insanlar, xüsusilə də daha fəal qruplar informasiya sistemlərindən asılı vəziyyətə düşərək xəbər tranzitində sosial funksiyaların daşınmasına çevrilirlər. Onlar informasiya resurslarının köməyli fərqli fikir yaradır və ictimai rəyə təsir edirlər. İnformasiya qarşıdurmalarının gərginləşdiyi mühit- də insanlar KİV-in gördüyü iş qədər olmasa da, düşmən və ya konfliktin yavaşandıyı qarşı tərəflə informasiya müharibəsinin aparılmasına meyillirdir [8, s. 96]. Ermənistanla mü- haribə şəraitində olan Azərbaycanla KİV-lərin informasiya müharibəsində hansı tərəfdə davranması, xəbərdən istifadə etmə manevri, taktikası, qarşı tərəfə psixoloji təsiretmə məharəti və s. xüsusilə aktuallıq kəsb edir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev Nazirlər Kabinetinin 2015-ci ilin birinci yarısının sosial-iqtisadi inkişafının ye- kunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunan iclasında qeyd etmişdir ki, “Azərbay- cana qarşı informasiya müharibəsi ən şiddətli mərhələyə qədəm qoymuşdur: “Təbii ki, bu, əlaqələndirilmiş bir antiəzərbaycan siyasətidir. Bu işdə ilk növbədə, erməni lobbisi- nin fəallığı qeyd etmək lazımdır, onlar müttəmədi olaraq Azərbaycanın milli-madani dəyərlərini, real inkişafını və həqiqətlərini inkar edərək onu geridə qalmış, antidemok- ratik, antixristian ölkə kimi dünyaya təqdim etməyə çalışırlar” [9].

Dövlət başçısı ölkəmizin informasiya təhlükəsizliyi konsepsiyasında Ermənistan- Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı həyata keçirilən siyasətin əsas istiq- amlarının və bu sahədə qarşıda duran vəzifələrin ayrıca kəsb edildimliyini olduğunu zəruri hesab edir. Çünki Azərbaycana qarşı həyata keçirilən informasiya müharibəsində Er- mənistan xüsusilə cəfəngsəhlik göstərir. Erməni diasporu müxtəlif ölkələrin informasiya vasit- lərində Azərbaycanın dünyada gündən-günə artan nüfuzuna, siyasi, iqtisadi, mədəni sahələrdə əldə etdiyi uğurlara kəlbəq salmağa çalışır. Bu məsələdə erməniparast xarici və daxili siyasi dairələr xüsusilə aktivliyi nümayiş etdirirlər. Ermənilər və onlara himayə- darlıq edən siyasi dairələrin əsas məqsədi nəyin bahasına olursa-olsun, beynəlxalq ictimai rəyə Azərbaycanla bağlı mənfi fikir formalaşdırmaqdır” [10].

Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müşahidə olunan gərginlik barədə cəmiyyətin informasiya ilə təmin olunması məsələsini daim diqqətdə saxlayan Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası media orqanları ilə bu mövzuda geniş tədbir keçirməklə hərbi informasiyalıların yayılmasında, ümumiyətdə, hərbi təyinatlı məlumatların işlənilməsində həssas olmağı, müvafiq qurumlarla birgə işləməyi tövsiyə edir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Administrasiyası, Müdafiə Nazirliyi və Mətbuat Şurasının təşkilatçılığı ilə “Azərbaycan informasiya təhlükəsiz- liyinin qorunmasında medianın rolu” mövzusunda keçirilən tədbirdə PA-nın ictimai- siyasi məsələlər şöbəsinin müdiri Müəvini V.Əliyev demişdir ki, Azərbaycan həm müxtəlif xarici dairələrin, həm də Ermənistanın və erməni lobbisinin məqsədyönlü informa- siya təxribatlarına məruz qalır: “Bir tərəfdən, bəzi antillikli daxili qrupların və maraqlı xarici qüvvələrin birgə fəaliyyəti nəticəsində Azərbaycanın demokratik inkişafı ilə bağlı real vəziyyət beynəlxalq ictimaiyyətdə təhrif olunmuş formada təqdim edilir, digər tərəfdən isə onların Ermənistan və erməni lobbisi ilə üst-üstə düşən mövqeyi və bəzi istiqamətlər üzrə sinxron işbirliyi həm də ümummilli məsələlərin həllində Azərbaycanın milli maraqlarına zərbə vurur. Nəzərə alınmalıdır ki, Ermənistanın Azərbaycana qarşı işğalçılıq siyasəti davam edir və ermənilərin növbəti təxribatlar törədəcəyi heç də istisna olunmur” [11].

Ətiraf etmək lazımdır ki, bəzi media orqanları hərbi mövzuda informasiyalıların təq- dimatı zamanı səs-küy yaratmaqla, hadisələrin mahiyyətini, dövlətin milli maraqlarına

əhəmiyyət vermədən düşmən mənafeyinə xidmət edən məlumatlar yayırlar. Belə vəziyyətdə dövlət orqanları, eləcə də Müdafiə Nazirliyi rəsmi bəyanatlar verərkən yalan məlumatı təkbiz etmək məcburiyyətində qalırlar. 2015-ci il iyulun 25-də qoşunların təmas xəttindəki insidentlə bağlı qeyri-dəqiq məlumatlar yayan bəzi media orqanlarının bu davranışı Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyi tərəfindən haqlı olaraq narazılıqla qarşılanmışdır: "Bəzi elektron kütləvi informasiya vasitələri guya 40 nəfər hərbi qulluqçumuzun mühasirəyə düşməsi, bir neçə saatlıq atışmadan sonra mühasirədən çıxmağa nail olması və səkkiz nəfər hərbiçimizin yaralanması barədə yalan və toxribat xarakterli məlumatlar yayıblar. Ermənistanın xüsusi xidmət orqanları, o cümlədən xakərləri tərəfindən məqsədyönlü surətdə yayılan bu xəbərlər həqiqətə uyğun deyil və təəssüflər olsun ki, bəzi yerli elektron kütləvi informasiya vasitələri də düşmən yalanına uyaraq ictimaiyyətimizə yanlış məlumatlar çatdırıblar. Cəbhədə vəzən hər bir hadisə ilə də bağlı məlumatların yayılmadan əvvəl rəsmi surətdə Müdafiə Nazirliyi ilə dəqiqləşdirilməsi zəruridir və vacibdir" [12].

2014-cü il iyulun 27-dən avqustun 8-dək davam edən döyüşlər barədə ziddiyyətli məlumatlar yayan bəzi media orqanları informasiya müharibəsinin qaydalarını, millilik və dövlətçilik anlayışlarını yaddan çıxaraaraq ictimai rəyde qaşınılın yaralanmasına səbəb oldular. Media daha çox avqustun 1-dən 2-nə keçən gəcə erməni kaşfiyyət-toxribat qrupunun cəbhənin Ağdam-Ağdərə istiqamətində yerləşən mövqelərimizə növbəti hücumunu dof edərəkən qəhrəmancasına şəhid olmuş vəziyyətə istifadə edərək düşmənün yalan təbliğatını darmağın edə bildi.

Müdafiə Nazirliyinin rəsmi açıqlamalarından və ermənilərin itkiləri barədə video-materiallarından sonra 2014-cü ilin avqust ayında baş vermiş ləkal döyüşlərdə erməni hərbi birləşmələrinə sarsıdıcı zərbələrin vurulduğu məlum oldu və media bundan sonra təfərrüatlı informasiyalar yaydı. Həmin günlərdə Ermənistanın "www.tert.am" saytı ölkəsinin Müdafiə Nazirliyinə istinadən cəbhədəki son vəziyyətlə bağlı xəbər verərək, qondarma "Dağlıq Qarabağ" ordusunun 20 asgərinin olması, 26 nəfərin isə yaralanması barədə məlumat yerləşdirmişdi. Mediamız bundan məharətlə istifadə edərək düşmənün yalan təbliğatını darmağın edə bildi.

Azərbaycan Respublikası Müdafiə Nazirliyinin açıqlamalarından sonra Azərbaycan KIV-lərində düşmənün ön xəttində cəmləşən hərbi hədəflərinə güclü zərbələrin vurulduğu, xeyli sayda hərbi texnika və canlı qüvvəsinin məhv edildiyi barədə məlumatlar yayılmağa başladı. Lakin təəssüflü qeyd etmək lazımdır ki, əvvəlki günlərdə işğalçı ölkənin təsir dairəsində olan media qurumları hadisələri şişirdərək Azərbaycanın itki verdiyini iddia edirdilər.

2015-ci ildən sonrakı dövrü təhlil etdikdə ölkə mediasının fəaliyyətindəki nöqsanların əhəmiyyətli dərəcədə aradan qaldığını, informasiya terroru şəraitində ölkə jurnalistlərinin daha pəşakarcasına davrandığını müşahidə etmək mümkündür. Müdafiə Nazirliyinin, media ilə işləyən ictimai təşkilatların, vətəndaş cəmiyyəti institutlarının informasiya savaşında davranış məsələləri barədə ictimai müzakirələri artması, bu mövzuda tövsiyə xarakterli mülahizələrin çoxalması KIV-in informasiya savaşındakı davranışında ciddi dönüş yaratmışdır.

Azərbaycan mediası mövcud şəraitdə informasiyanın əldə olunması və ötürülməsi prosesində intizamlı və məsuliyyətli davranmağa çalışır. Son iki il ərzində ölkə mediasının hərbi mövzuda xəbərlər blokunu analiz etdikdə belə bir ümumi qənaətə gəlmək mümkündür: KIV-lər cəbhə xəttindən məlumat, yaxud foto və video görüntüyə yərkən eyni ideya və məqsəddən çıxış edər, Azərbaycan Ordusunun haqiqi üstünlüyünü təbliğ edər, ermənilərin hərbi uğursuzluqlarına daha çox diqqət yetirirlər. Mediamız Ermənistanın və bəzi xarici ölkələrin KIV-lərində ermənilərlə bağlı yayılan materialları nəzarətdə saxlayır, işğalçı dövlətin siyasi və hərbi böhran keçirdiyini onun özünü dilindən "qoparı" və operativ şəkildə yayır. Məsələn, təqribən 2015-ci ildə Azərbaycan mediasında Ermənistanın hərbi strukturlarının dağlıq məlumatlara istinadən asgər və zabitlərin ölüm sayının artması, nizamsızlıq, Yağdıq Qarabağda hərbi xidmət keçməkdən imtina edən asgərlər və digər məzmunlu 1000-dən çox xəbər yayılmışdır.

Azərbaycan mediasının informasiya müharibəsindəki davranışı bəzi kritik nöqsanlar istisna olmaqla, pəşakarlığa və milli maraqların qorunmasına, operativliyinə, daha məsuliyyətli aradırmlara əsaslanaraq müsbət xarakterizə olunmalıdır. Mediamız ictimaiyyətin informasiya ehtiyaclarını kifayət qədər ödəmə və informasiya zənginliyini təmin etməklə düşmən tərəfini qaçırdı xəbərlərinin tamamilə arxa plana keçməsinə, vətəndaşların haqiqi xəbər almalarına nail olmuşdur.

"Ayna"- "Zerkalo" qəzetlərinin baş redaktoru E. Sıxlı Moderator.az saytına açıqlamasında qeyd edir ki, "Ən yaxşı informasiya savaşını hər şeyi obyektiv surətdə işıqlandırmaqdır və kim ki, bunu edir, deməli düşməne qarşı ən effektiv informasiya savaşını da o aparır" [13].

Dövlətin informasiya müharibəsində KIV-lərlə sıx işbirliyi, eləcə də medianın son illərdə bu istiqamətdə bir hədəfə vurma, ümummilli maraqların ifadəsinə çevrilməsi tendensiyası özünün müsbət notları ilə verir. 2016-cı ilin məlum aprel döyüşlərindən sonra ölkə KIV-inin davranışından bunu açıq-aydın görmək mümkündür. 2016-cı ilin aprel ayının ilk günlərində təmas xəttində baş vermiş şiddətli döyüşlərdə KIV-in müntəzakillik nümayiş etdirərək hadisələrə soyuqcanlı və pəşakar yanaşması, hərbi sirlərin yayılmaması üçün ölçülüb-biçilmiş addımlar atması, əhali arasında vətənpərvərlik mövzusunda materialların təşviq olunması, ordumuzun döyüş və müdafiə qalibiyyətinin xüsusi təqdimetmə formaları vasitəsilə davamlı şəkildə təbliğ, dolğun faktlar və qənaətlə düşmənün uğursuzluqlarının işıqlandırılması onun davranış kodekslərini mənimlədiyinin göstəricisidir. Mediamız hərbi vəziyyətlərdə məqsəduyğun olmayan məlumatların, qeyri-rəsmi xəbərlərin, dezinformasiyaların yayılmasından demək olar ki, tam uzaqlaşmışdır. Bir neçə il əvvəl, xüsusilə də 2014-cü ilin avqustunda buraxılan səhvlər otuz təkrarlanırm.

"Oğuz" Müstəqil Araşdırmaçılar Qrupunun rəhbəri V.Zifəroğlu qeyd edir ki, 2014-cü ilin avqust əməliyyatları ilə müqayisədə 2016-cı il aprel əməliyyatları zamanı mediamız daha təmkinli və pəşakar münasibət sərgiləmişdir: "Təqdim edilən məlumat haddən artıq obyektiv, hərbi sirr yaymamaq, ruh yüksəkliyi kimi amillər nəzərə alaraq yayılmışdır. Təbii ki, bu məlumatların yayılmasında Müdafiə Nazirliyinin mətbuat xidməti də pəşakarcasına öz işini qura bilməsi də rol oynadı. Eyni zamanda, Xarici İşlər Nazirliyinin mətbuat xidməti də səfirlikləri bir yerdə müvafiq iş görü. Bütün bunlar öz müsbət işini gördü və demək olar ki, əhali arasında təşviq deyil, bir ruh yüksəkliyi yarada bildi" [14].

Azərbaycan mediası aprel döyüşləri zamanı yalan informasiyalar yaymaqla hərbi üstünlüklər və "qələbə fonu" yaratmağa çalışan erməni ordusunun informasiya təbliğatını darmağın etmişdir. Təmas xəttində onlarla erməni hərbiçisinin cəsədləri, Ağdərə və Füzuli istiqamətində səngərlərdə silah və sursatlarını qoyub qaçan ermənilər haqqında görüntülərin yayılması Azərbaycan və dünya ictimaiyyətinin vəziyyətə dair haqiqi məlumatları əldə etməsinə imkan vermişdir.

Azərbaycan mediasının "informasiya savaşını"nda nümunəvi davranışı və həmərəyili xarici media qurumlarının da zəruri informasiya ilə təminatında mühüm rol oynamışdır. Aprel hadisələrinə zamanı bir sıra xarici KIV-lərin təmas xəttindən operativ, qə-

rəzsis və obyektiv məlumatlar yayması erməni yalanlarının ifşa olunmasında mühüm rol oynamışdır. Məsələn, 2016-cı il aprelin 4-də Rusiyanın "Komsomolskaya Pravda" qəzetinin əslən Qarabağdan olan erməni jurnalisti Şağen Nazaryandan hazırda işğal altında olan Azərbaycan ərazilərində nə baş verdiyi haqda sualına cavab olaraq sonuncu ermənilərin qorxu və kaos içərisində olduğunu etiraf etmişdir [15].

Dünyanın bir sıra aparıcı KİV-lərinin qoşunların təmas xəttindəki hadisələri işıqlandırarkən "APA", "Trend", "AzərTAC" və digər yerli informasiya mənbələrinə istinad etməsi Azərbaycanın informasiya müharibəsindəki üstünlüyünü təsdiqləmişdir. Bu prosədə dövlət agentliyi olan "AzərTAC" İnformasiya Agentliyinə istinadən dəqiq, səhiv və operativ məlumatlar yayan xarici KİV-lərin – Türkiyənin "Anadolu", Çinin "Sin-xua" agentlikləri, Almaniyanın "Frankfurter Allgemeine", İndoneziyanın "Rupublika" qəzetləri, Macarıstan radiostansiyaları, Misirin "Akhhbar El Yom", "Al Babawa", "Ona", "Youn7", "Al-Balad", "Al-Dostor" nəşrləri, Çexiyanın bir sıra KİV-ləri, CNN və digər televiziya, radio və media orqanları qoşunların təmas xəttində vəziyyətin gərginləşməsi, bir neçə strateji yüksəkliyin və yaşayış məntəqələrinin Azərbaycan Silahlı Qüvvələri tərəfindən azad edilməsi haqqında silsilə məlumatlar yaymışlar.

Qoşunların təmas xəttində baş verən gərginlikləri Fransanın "Francais.rt.com", "Rfi.fr", "Lemonde.fr", "Lexpres.fr", "fr.news.yahoo.com" saytları, Rumınyanın "PRO Tv", "Realitate Tv" televiziya kanalları, "Romania Libera", Gandul, Adevarul qəzetləri, "Mediafax" və "Agerpres" xəbər agentlikləri, "Hotnews" xəbər portalı, Qırğızistanın "Kabar" agentliyi və "Ca-news" portalı da işıqlandırmışlar.

Ünümüyyətlə, bir sıra beynəlxalq və regional informasiya alyanslarının üzvü olan "AzərTAC"ın dünyanın 90-dan çox ölkəsinə ingilis, rus, alman, fransız və ərəb dillərində xəbərlər təqdim etməsi, dünya media alətinin tamhüquqlü üzvünə çevrilməsi və ölkə haqqıqlarının beynəlxalq aləmdə yayılması sahəsində geniş fəaliyyəti respublikamızın informasiya müharibəsində bir çox imkanlar qazanması üçün güclü bazanın olması deməkdir.

Aprel döyüşləri zamanı Azərbaycan mediasının mütəşəkkilliyi və vahid ideya ətrafında birləşərək informasiya müharibəsində birgə zərbələr endirməsi öz effektivliyi vermişdir. Azərbaycan KİV-ləri Ermənistanın informasiya təxribatlarını alt-üst edərək dünyanı qərəzsiz və tam obyektiv məlumatlarla təmin edə bilmişlər. Beynəlxalq ictimaiyyət təmas xəttində təxribatlarla cəhd edən işğalçı Ermənistanın silahlı qüvvələrinin həmin döyüşlərdə böyük itkilərə məruz qaldığını əyani şahidi olmuşdur.

2016-cı il aprelin 2-də keçirilən Təhlükəsizlik Şurasının iclasında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev bildirmişdir ki, təmas xəttində baş verən hadisələrin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında KİV-in üzərinə mühüm vəzifələr düşür. Dövlət başçısı təəssüflə qeyd etmişdir ki, Ermənistan mediası informasiyaları çatdırılmasında pəşakar jurnalistikadan uzağa gedərək anti-Azərbaycan mövqeyi tutmuş, hadisələri qeyri-dəqiq təqdim etməklə beynəlxalq ictimaiyyətdə çaşqınlıq yaratmağa çalışmışdır: "Onların sərəncamında olan satqın kütləvi informasiya vasitələri, satqın siyasiçilər, korrupsiyaya uğramış politoloqlar, şərhçilər indi sirayə düzülübər ki, Azərbaycanı ittiham etsinlər. Əgər indi bəzi ölkələrin mətbuatına nəzər salsanız, görürsünüz ki, birtərəfli məlumat gədir. Azərbaycan ittiham olunur. Döyüşlərlə bağlı təhrif edilmiş məlumatlar verilir" [16].

Bütövlükdə, 2016-cı ilin aprel döyüşləri göstərmişdir ki, informasiyanın təqdim olunmasında ölçülüb-biçilmiş, milli mənafəə və maraqlara xələl gətirəcək hallara yol verilmədən operativ, dürüst mövqə nümayiş olunmalıdır. Xüsusilə də ekstremal vəziyyətdə informasiyanın əlahiddə statusu daha da artır və müharibə şəraitində yaşayan Azər-

baycan üçün informasiya məkanının qorunması, informasiya təhlükəsizliyinin, milli və dövlət maraqlarının təmin olunması son dərəcə vacibdir. Jurnalistlər dəqiq və obyektiv informasiya vermək üçün güc nəzirlərini mətbuat xidmətləri ilə daha səmərəli işləməlidirlər. Müharibə şəraitində media ilə bərabər, qorunulmuş şəbəkələrdə də vətənpərvərlik ruhunu qaldırmaq üçün bu sahədə ixtisaslaşmış ictimai suriaların koordinasiyası təşkil olunmalıdır. Media ümumilikdə cəmiyyətin maraqlarını – Ordunun döyüş ruhunu nəzərə almalıdır.

İnformasiya müharibəsində medianın məsuliyyəti daha da artmalı, hərbi tematika digər mövzularla müqayisədə xüsusi diqqətdə saxlanılmalıdır. KİV-lər hər zaman dünyanın ən qaynar nöqtələrində, münəşqə ocaqlarından operativ xəbərlər çatdırmaq, reportajlar hazırlamaqla dünya ictimaiyyətinin informasiya qitliğini təmin etmişdir. KİV cəbhə xəttində hərbi əməliyyatların aktivləşməsində, cəbhədə durğunluğun davam etməsində və yaxud dinc dövrdə Azərbaycanın güclənməsini, qüdrətini istəməyən düşmən tərəfin və digər antimirli qüvvələrin informasiya müharibəsində ölkəmizə qarşı təxribat xarakterli məlumatların qarşısını alınmasında daim fəal olmalı, informasiya məkanında hakimiyyəti qoruyub saxlamalı, dövlətçiliyə xidmət etməli və qlobal informasiya sektorunda dinamik fəaliyyətinin davam etdirəyi strateji məqsədə çevrilməlidir.

İnformasiya savaşı və milli identikliyin qorunmasını vacibliyi şəraitində mediada ana dilin – ədəbi dil normalarının qorunması mühüm əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən birinə çevrilir. Müstəqil və milli dövlətçiliyin inkişafında Azərbaycan dili əməli mühüm rol oynayır. Ölkə rəhbərliyi dilimizin sağlamlığını qorunması, inkişafı və zənginləşməsinə xüsusi qayğı göstərir. Azərbaycan dilinin milli mənəvi, siyasi-hüquqi statusunun möhkəmləndirilməsi, dövlət dilinin kənar təsirlərdən qorunması və sağlamlığın təmin olunması istiqamətində davamlı addımlar atılır. Azərbaycan dilində mətbuatın, mədəniyyətin, elm və təhsilin inkişafı üçün böyük işlər görülür, dövlət dilinin ictimai-siyasi və mədəni mövqeyinin yüksəlməsi istiqamətində davamlı tədbirlər həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti Administrasiyasının tövsiyəsi ilə 2017-ci il oktyabrın 6-da keçirilmiş "Azərbaycan ədəbi dilinin qorunmasında və inkişafında KİV-in rolu" mövzusunda konfransda səsləndirilən fikirlər mediada ana dilinin qorunmasını vacibliyini bir daha önə çəkməmişdir. Konfransda çıxış edən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin İctimai-siyasi məsələlər üzrə köməkçisi Ə.Həsənov bildirmişdir ki, dilimiz azərbaycançılıq ideologiyasının mühüm elementi, onun dual funksiya daşıyan siyasi və sosial-mədəni dayağıdır: "Azərbaycan dili ham müstəqil dövlət kimi getdikcə güclənən ölkəmizdə, ham də dünyada yaşayan çoxmilliyətli soydaşlarımızın ünsiyyət vasitəsi və onların mənəvi doğmalığının əsasıdır. Bu dil nə qədər saf və zəngin olarsa, mənəvi varlığınıza dolğun ifadə edərsə, milli birlik də bir o qədər möhkəm və sarsılmaz olar. İkincisi, dövlət dili rəngarəng etnik və konfessional tərkibə malik olan müstəqil Azərbaycan bütün vətəndaşlarının ürəkdən qəbul etdiyi və birləşdirici rol oynayan nədir mədəni-sosial fenomenidir. Başqa sözlə, dövlət dili respublikamızda bərqərar olmuş milli həmrəyliklə cəmiyyətimiz üçün xarakterik olan multikulturalizmin vəhdətini təmin etməyə, yəni, azərbaycançılıq məfkurəsinin əsas məqsədlərindən birinə çatmağa imkan verir. Məhz bu amillər bizdən dövlət dilinin istifadəsinə və inkişafına daim həssaslıqla yanaşmağı tələb edir".

Ə.Həsənov bildirib ki, müasir dövrdə geniş vüsət alan qloballaşma prosesi dövlət dilindən də yan keçməmişdir. Fasiləsiz təkmilləşən informasiya-kommunikasiya sistemləri, texnoloji yeniliklər, eləcə də maneəsiz informasiya mübadiləsi imkanlarının artması son dövlət dilini zənginləşdirməklə yanaşı, onu mənfi təsirlərə də məruz qoyur: "Bu hallar ham cəmiyyətdə, ham da onun güzgüsünü olan mətbuatda özünü qabarıq büruzə və-

rir. Təssüf ki, biz tez-tez kütləvi informasiya vasitələrində, o cümlədən elektron KİV-də dövlət dilinin norma və prinsiplərinə uyğun olmayan söz və ifadələrin işlədilməsinin şahidi olurduq. Dövlət dilinin bütün imkanlarından hər zaman lazımcına istifadə edilmir, yerli-yersiz yad sözlər dilimizə gətirilir" [17].

Qloballaşma şəraitində Azərbaycan mediası ədəbi dilin normalarının qorunması və inkişafı məsələlərini daim diqqət mərkəzində saxlamalı, ədəbi dil normalarının pozulmasına qarşı birgə fəaliyyət göstərməlidir. Xüsusilə də televiziya və radiolarda ana dilinin norma və qaydalarının qorunması xüsusilə diqqət tələb edir. Media dilin daha yüksək peşəkərliliklə işlədilməsi üçün müvafiq qurumlarla sıx işləyərək dilimizin zənginləşməsi imkanlarının artırılmasına xidmət etməlidir. KİV və dilçi alimlərin bu istiqamətdə davamlı əməkdaşlığı ana dilimizin qorunmasına öz töhfələrini verə bilər.

Informasiya müharibəsinin dərinləşməsi medianı seyrçi mövqeyində qoya bilməz və media bu prosesin ən fəal iştirakçısı olmaqla özünün davranışını nümayiş etdirməkdədir. Xüsusilə də beynəlxalq təhdidlərin artdığı, Azərbaycanca qarşı maraqlı xarici qüvvələrin qərəz və ikili standartlara əsaslanan təsirlərinin çoxaldığı bir şəraitdə medianın ümumdövlət maraqlarından çıxış etməsi, milli dövlətçiliyin qorunmasına müvafiq fəaliyyətinin güclənməsi olduqca vacib məsələyə çevrilmişdir. İnformasiyaya nəzarət olunması, informasiya ilə davranış prinsiplərinin müəyyən edilməsi, informasiya təhlükəsizliyinin qorunması Azərbaycanın mediasının qarşısında duran ən vacib məsələlərdən biri olmalıdır. Media informasiyaların çatdırılmasında peşkar jurnalistikadan üzəgə getməli, Azərbaycan mövqeyini hər şeydən öndə tutmalıdır.

KİV-in ana konseptlərindən biri də ədalətlik, qərəzsizlik, humanistlik olmalıdır. Media institutional olaraq dövlətin informasiya təhlükəsizliyinin predmetinə çevrilməli və milli maraqların təşviqində mühüm rol oynamalıdır. Media dövlətin maraqlarının təmin etməklə yanaşı, hərbi-vətənpərvərlik, milli birlik və digər ümumdövlət siyasətinin həyata keçirilməsində səfərbəredici funksiyaları daşımalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Rona T.P. Weapon Systems and Information War // Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.
2. Панарин И.Н. Информационная война и мир. Москва: ОЛМА-ПРЕСС, 2003, 384 с.
3. Панарин И.Н. СМИ, пропаганда и информационные войны. Москва: Поколение, 2012, 336 с.
4. İnformasiya cəmiyyəti müasir müdafiə və hücum sisteminin əsası kimi. Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Elmin İnkişafı Fondu (Bakı, 2016). [http://sdf.gov.az/development/uploads/qrantlar_uzre_neshler_\(2016_informasiya_cemiyeti\).pdf](http://sdf.gov.az/development/uploads/qrantlar_uzre_neshler_(2016_informasiya_cemiyeti).pdf)
5. Нестерова М. Информационные войны: как манипулируют нашим сознанием. (<http://biz.liga.net/upskill/all/stati/3526624-informatsionnye-voyny-kak-manipuliruyut-nashim-soznaniem.htm>).
6. "Qarabağ dünən, bu gün və sabah" 5-ci elmi-əməli konfransın materialları. Bakı, 2006. http://anl.az/el/q/qarabağ_5/q-8.htm.
7. Некрасова Е. Информационный аспект экстремизма и терроризма и деструктивные тенденции в СМИ // Вестник РУДН. Социология, С.-Петербург, 2013, № 1.
8. Расторгуев С.П. Формула информационной войны. Вып. 1, Серия «Национальная безопасность», Москва: Белые альфы, 2005, 112 с.
9. www.president.gov.az
10. AzarTAC. 16.01.2011. https://azertag.az/arxiv/2012/1/16/official_chronicle.

11. "Trend" İnformasiya Agentliyi. 05.12.2014. <https://az.trend.az/azerbajjan/politics/2340670.html>).
12. Müdafiə Nazirliyindən mediaya xəbərdarlıq. "A24.az" portalı. 25.07.2015 <http://a24.az/mudafie-nazirliyinden-mediaya-xeberdarliq/>
13. 13.04.2015. (<http://www.moderator.az/news/75063.html>)
14. "Azadinform" agentliyi, 13.07.2016. <http://www.azadinform.az/news/a-116961.html>
15. В Степанакерте не паникуют и говорят о тысячах армян-добровольцев из России и Европы. Газ. «Комсомольская правда», 2016, 3 апреля. <https://www.kompravda.eu/daily/26512.7/3381132/>.
16. 03.04.2016. https://azertag.az/arxiv/2016/4/3/official_chronicle.
17. Bakıda "Azərbaycan ədəbi dilinin qorunması və inkişafında KİV-in rolu" mövzusunda konfrans keçirilib. "Xalq" qəz., 2017, 07 oktyabr. <http://www.xalqazeti.com/az/news/social/91384>

Халид Ниязов

ПОВЕДЕНИЕ МЕДИА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАЦИОННОЙ ВОЙНЫ И ИНФОРМАЦИОННОГО ТЕРРОРА

Информационные войны – это информационные манипуляции, направленные на защиту информационных систем от внешних атак, а также на получение психологического и политического преимущества над противоположной стороной. В современном периоде СМИ являются одним из основных средств информационной войны.

Поведение азербайджанских медиа в информационной войне, основываясь на профессионализме, защите национальных интересов, оперативности и наибольшей ответственностью проводимых исследований, должно быть охарактеризовано положительно, за исключением некоторых незначительных недостатков.

Азербайджанские медиа разоблачили дезинформацию армянской армии, пытающейся создать фон военного превосходства и победы во время апрельских боев.

Углубление информационной войны не может стать результатом наблюдательской позиции медиа, которые, демонстрируя свое поведение, являются наиболее активным участником данного процесса.

Ключевые слова: информационная политика, медиа-дисциплина, информационная война, «Апрельские сражения», национальная идентификация, глобализация.

Khalid Niyazov

BEHAVIOR OF MEDIA IN THE CONDITIONS OF INFORMATION WAR AND INFORMATION TERROR

Information wars are informational manipulations aimed at protecting information systems from external attacks, as well as gaining a psychological and political advantage over the opposite side. In the current context, the media is one of the main means of information warfare.

Behavior of Azerbaijani media in the information war, based on professionalism, protection of national interests, efficiency and the greatest responsibility of ongoing research, should be characterized positively, with the exception of some minor shortcomings.

Azerbaijani media exposed the misinformation of the Armenian army, trying to create a background of military superiority and victory during the April battles.

Deepening the information war can not be the result of the media's observational position, which, by demonstrating their behavior, is the most active participant in this process.

Keywords: *information policy, media discipline, information war, "April battles", national identity, globalization.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)